

СТАТИСТИКА

УДК 339.54

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

STUDY OF INDICATORS OF FOREIGN ECONOMIC COMMUNICATIONS OF UKRAINE USING STATISTICAL ANALYSIS

Задорожня Т.М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри управлінського обліку,
бізнес-аналітики та статистики,
Університет державної фіскальної служби України

Параниця Н.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управлінського обліку,
бізнес-аналітики та статистики,
Університет державної фіскальної служби України

Zadorozhna Tatiana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor Department
of Management Accounting, Business Analysis and Statistics,
University of State Fiscal Service of Ukraine

Paranytsia Nadiya

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor Department
of Management Accounting, Business Analysis and Statistics,
University of State Fiscal Service of Ukraine

У статті розглянуто питання доцільності використання різнопланових статистичних показників зовнішньоекономічної діяльності України та здійснено статистичний аналіз їхньої ефективності. Визначено сутність таких понять, як «зовнішньоекономічна діяльність» та «завдання статистики зовнішньоекономічних зв'язків». Проведено дослідження теоретико-методологічних основ та практичних рекомендацій з удосконалення зовнішньоекономічної діяльності в Україні на основі оцінки системи коефіцієнтів. У процесі дослідження використано методи аналізу та синтезу, метод коефіцієнтів, табличний метод. Отримані результати дослідження наочно демонструють, що за період 2010–2018 рр. в Україні спостерігається погіршення всіх показників зовнішньоекономічних зв'язків, у тому числі збільшення зовнішнього боргу майже на 3%.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, система ефективності коефіцієнтів, ВВП, прями іноземні інвестиції, зовнішній борг.

В статье рассмотрен вопрос целесообразности использования разноплановых статистических показателей внешнеэкономической деятельности Украины и осуществлен статистический анализ их эффективности. Определена сущность таких понятий, как «внешнеэкономическая деятельность» и «задачи статистики внешнеэкономических связей». Проведено исследование теоретико-методологических основ и практических рекомендаций по совершенствованию внешнеэкономической деятельности в Украине на основе оценки системы коэффициентов. В процессе исследования использованы методы анализа и синтеза, метод коэффициентов, табличный метод. Полученные

результаты исследования наглядно демонстрируют, что за период 2010–2018 гг. в Украине наблюдается ухудшение всех показателей внешнеэкономических связей, в том числе увеличение внешнего долга почти на 3%.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, импорт, система эффективности коэффициентов, ВВП, прямые иностранные инвестиции, внешний долг.

The article deals with the study of foreign economic activity of Ukraine. A statistical analysis of the efficiency of the system of indicators of foreign economic activity was conducted. After analyzing the statistical indicators of Ukraine's foreign economic ties for the period of 2010–2018, it should be noted that in 2018, the deterioration of all indicators of foreign economic ties of the country occurred. Including an increase in external debt by almost 3%. International organizations of many countries of the world have developed criteria for calculating the selection of qualitative statistics that characterize foreign trade. The relevant requirements for the quality of United Nations foreign trade statistics are also developed and used. Statistical analysis was carried out to study the efficiency of the system of indicators of foreign economic activity in Ukraine. Checks on the determination of the quality of the selection of statistical data affect the resulting indicator of foreign economic activity; it is possible to propose the use of the following multidimensional model. The transition to the international methodology of accounting for foreign trade operations required changes in the organization of statistics of foreign trade, that is, the transition from state accounting to the use of customs data. For the development of indicators characterizing the competitiveness of foreign economic relations of the country, it is carried out on the basis of data reliability when using the static analysis of foreign economic activity. On the basis of this analysis one can develop the priorities of foreign economic ties in accordance with the priorities of the national economy as a whole, in particular: to provide safe areas for the development of foreign economic activity; to develop a single law regulating the whole investment sector in Ukraine; improving the work of the e-government, without its qualitative work it is impossible to control foreign economic agreements, etc. The purpose of the study is to substantiate theoretical and methodological foundations and develop practical recommendations for improving foreign economic activity in Ukraine based on the estimation of the system of coefficients. In order to achieve the goal in the work, the following tasks were set and solved: to define the essence of the concept of foreign economic activity, to substantiate the principles of formation of effective foreign economic activity, to carry out a statistical analysis of foreign economic activity in Ukraine. In the course of research, methods of analysis and synthesis, the method of coefficients, and the tabular method are used. So, after analyzing the statistical indicators of Ukraine's foreign economic ties for the period of 2010–2018, we note that in 2018 there was deterioration in all indicators of foreign economic ties of the country. Including an increase in external debt by almost 3%. Particular significance should be given to the problems of substantiation of the mechanism of implementation of foreign economic policy in the conditions of growing globalization of economic processes and the construction of an effective model of development of foreign economic activity. On this basis, we note that it is necessary to continue the study of foreign economic activity of Ukraine.

Key words: foreign trade, export, import, coefficient efficiency system, GDP, foreign direct investment, external debt.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Міжнародні організації багатьох країн світу виробили критерії відбору та розрахунку якісних статистичних даних, які характеризують зовнішню торгівлю. Також розроблені й широко використовуються відповідні вимоги, що висуваються до якості статистичних даних зовнішньої торгівлі ООН.

Отже, є досить актуальним дослідження ефективності системи показників зовнішньоекономічної діяльності України з урахуванням відповідних міжнародних вимог. А для перевірки визначення якості відбору статистичних даних, які впливають на результуючий показник зовнішньоекономічної діяльності, можна запропонувати використовувати відповідну багатofакторну модель.

Перехід на міжнародну методологію обліку зовнішньоекономічних операцій вимагає зміни організації збору статистики зовнішньої торгівлі, тобто перехід від державної звітності до використання даних митного обліку. Розрахунок показників, що характеризують конкурентоспро-

можність зовнішньоекономічних зв'язків країни, здійснюється на основі достовірності даних за допомогою статичного аналізу зовнішньоекономічної діяльності.

На основі такого дослідження можна буде розробити пріоритети зовнішньоекономічних зв'язків відповідно до пріоритетів національної економіки країни у цілому, а саме: визначити безпечні райони розвитку зовнішньоекономічної діяльності; розробити єдиний закон, який регулює весь інвестиційний сектор в Україні; поліпшити роботу електронного уряду, оскільки без його якісної роботи неможливо контролювати зовнішньоекономічні угоди, і т. д.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Питання зовнішньоекономічної діяльності країни є досить контраверсійними, тому дослідженню їхніх різних аспектів присвячено роботи вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких – Ю.Г. Козак [3], Ю.В. Лаврова [4], М.Г. Назаров [5], Ю.С. Шемшученко [2].

Разом із тим проблемам оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності, практичним рекомендаціям щодо розроблення оціночної системи показників ефективності в науковій літературі приділяється мало уваги. Подальшого розвитку потребують обґрунтування механізму реалізації зовнішньоекономічної політики в умовах зростаючої глобалізації економічних процесів та побудова ефективної моделі розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних основ та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності в Україні на основі оцінки системи коефіцієнтів. Для досягнення мети необхідно такі завдання: визначити сутність поняття «зовнішньоекономічна діяльність»; обґрунтувати принципи формування ефективної зовнішньоекономічної діяльності; здійснити статистичний аналіз економічних показників зовнішньоекономічної діяльності в Україні. У процесі дослідження використано методи аналізу та синтезу, метод коефіцієнтів, табличний метод.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Прискорення євроінтеграційних процесів в Україні вимагає модернізації її зовнішньоекономічної діяльності. Надмірність або недостатність виробничих ресурсів між країнами компенсується через міжнародний обмін. Потреба в міжнародному обміні активізує зовнішньоекономічну діяльність і сприятливо впливає на розвиток національних економік. На основі огляду економічної літератури з'ясуємо сутність, характерні риси, відмінності, переваги та недоліки зовнішньоекономічної діяльності.

Згідно із Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», під зовнішньоекономічною діяльністю розуміють діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудовану на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [1].

Деяко інше, але досить удале трактування зовнішньоекономічної діяльності підприємств таке: це сфера господарської діяльності підприємств, пов'язана з міжнародною виробничою і науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок [2]. Автори погоджуються із цим найбільш повним визначенням, оскільки, пов'язуючи зовнішньоекономічну діяльність із виходом на зовнішні ринки, ми поєднуємо її зі сферою товарного обміну. Розглядаючи ж товар як економічну категорію, тобто як специфічне економічне благо, вироблене для обміну, правомірними є різні форми зовнішньоеконо-

мічних зв'язків. Так, кредитування за кордоном постає у формі виходу на зовнішній ринок позикового капіталу, де як товар виступає капітал, науково-технічна співпраця може бути представлена як вихід на зовнішній ринок технологій, де товаром виступає інформація, і т. д. Поряд із цим такий критерій економічної діяльності, як спрямованість на отримання прибутку, правомірно віднести і до зовнішньоекономічної діяльності [2].

Заслуговує на увагу трактування зовнішньоекономічної діяльності «як підсистеми міжнародних виробничих відносин, що забезпечує перехід відтворювальних процесів із національного у світове середовище й реалізацію факторів виробництва на основі принципу порівняльних переваг і більш високої ефективності виробництва» [3, с. 8]. Такий підхід до формулювання зовнішньоекономічної діяльності винятково важливий під час розгляду методичних принципів реалізації світогосподарських відносин [3, с. 8].

При цьому підтримуємо думку Ю.В. Лаврова, що зовнішньоекономічна діяльність – це сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою й науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом продукції, виходом країни на зовнішній ринок [4].

В економічній літературі закріпилося узагальнене визначення зовнішньоекономічної діяльності – це «певна сукупність виробничого господарських, організаційно-економічних і комерційних функцій експортоорієнтованих підприємств і організацій з урахуванням вибраної зовнішньоекономічної стратегії, форм і методів роботи на ринку іноземного партнера».

Розширення зовнішньоекономічних зв'язків між країнами в умовах глобалізації, як правило, здійснюється на міжнародному ринку та конкурентних засадах. Звичайно ж, країни з розвиненими промисловими технологіями в умовах міжнародної конкуренції мають особливі експортні переваги порівняно з відсталіми країнами. При цьому неконтрольований імпорт в такі країни за певних умов призводить до зникнення багатьох виробництв і навіть галузей, що безпосередньо призводить до зростання безробіття. Для того щоб уберегти національні економіки від негативного впливу неконтрольованого експорту, у таких країнах виникає необхідність у визначенні показників, що характеризують ефективність зовнішньої господарської діяльності в умовах міжнародної конкуренції.

На думку М.Г. Назарова, завдання статистики зовнішньоекономічних зв'язків полягає у поданні кількісної інформації про стан і розвиток зовнішньоекономічної діяльності країни в нерозривному зв'язку з її якісною характеристикою. Об'єктами обліку в статистиці зовнішньоекономічних зв'язків є товари і послуги, складники експорту й імпорту країни, а також усі пов'язані з ними операції [5, с. 14].

На основі даних Державної служби статистики України, Світового банку та Мінфіну України здійснено статистичний аналіз зовнішньоекономічної діяльності за період 2010–2018 рр. (рис. 1).

Для оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності використовуюємо показники, представлені в табл. 1 [4].

Для обліку інвестицій у реалізацію зовнішньоекономічної діяльності на основі даних (табл. 1) передбачається використовувати розрахунковий коефіцієнт, який характеризує оцінку ефективності зовнішньоекономічних зв'язків України. Використовуючи такий алгоритм розрахунку, ми отримуємо коефіцієнт ефективності зовнішньоекономічних зв'язків України:

$$K_{зед} = A * B * F * 100\%$$

$$\text{або } K_{зед} = \frac{E}{I} * \frac{FDI}{GDP} * \frac{ED}{GDP} * 100\%$$

Даний метод показує вплив прямих іноземних інвестицій і зовнішнього боргу на зниження або збільшення обсягів експорту й імпорту, на скільки відсотків відбудеться зміна співвідношення експорту до імпорту в разі зміни у співвідношенні прямих іноземних інвестицій до зовнішнього боргу.

Для наочності наведемо аналіз коефіцієнтів за 2010–2018 рр. (табл. 2).

Нині даний метод в оцінці зовнішньоекономічної діяльності в Україні з багатьох об'єктивних причин є досить обмеженим. По-перше, у разі розвитку й удосконалення методів статичного аналізу щодо оцінки ефективності зовнішньоекономічних зв'язків України необхідно поліпшувати якість відбору й обробки статичних даних,

тому бажано було б відповідним урядовим структурам розробити план для підвищення статистичної обізнаності, який включає:

- питання про незалежність статистичних робіт від політичного втручання;
- створення статистичних наукових товариств; створення центрів підтримки прийняття рішень у рамках поставлених завдань;
- установа статистичних консалтингових та інформаційних офісів.

З аналізу даних за період 2010–2018 рр. можна зробити висновок про те, що в 2018 р. маємо погіршення всіх показників зовнішньоекономічних зв'язків України.

Аналізуючи макроекономічні показники зовнішньоекономічної діяльності України (табл. 2) за період 2010–2018 рр., бачимо, що коефіцієнт покриття імпорту експортом змінюється з 45,42% до 54,21%. Коефіцієнт відношення прямих іноземних інвестицій до ВВП, навпаки, знизився із 28,58% до 24,16%, це сталося за рахунок зниження прямих іноземних інвестицій. Зріс коефіцієнт покриття зовнішнього боргу ВВП: у 2010 р. він становив 75,79%, найбільше значення цього показника в 2015 р. – 139,39%, а в 2018 р. – 89,11%. Це відбувається за рахунок збільшення зовнішнього боргу України, що, своєю чергою, негативно впливає на економіку в цілому.

Для поліпшення міжнародної діяльності України й оздоровлення економіки можна запропонувати такі пріоритети:

- для повернення і залучення іноземного капіталу в економіку України необхідно розробити механізм фінансової підтримки іноземних інвесторів (наприклад, звільнення від оплати

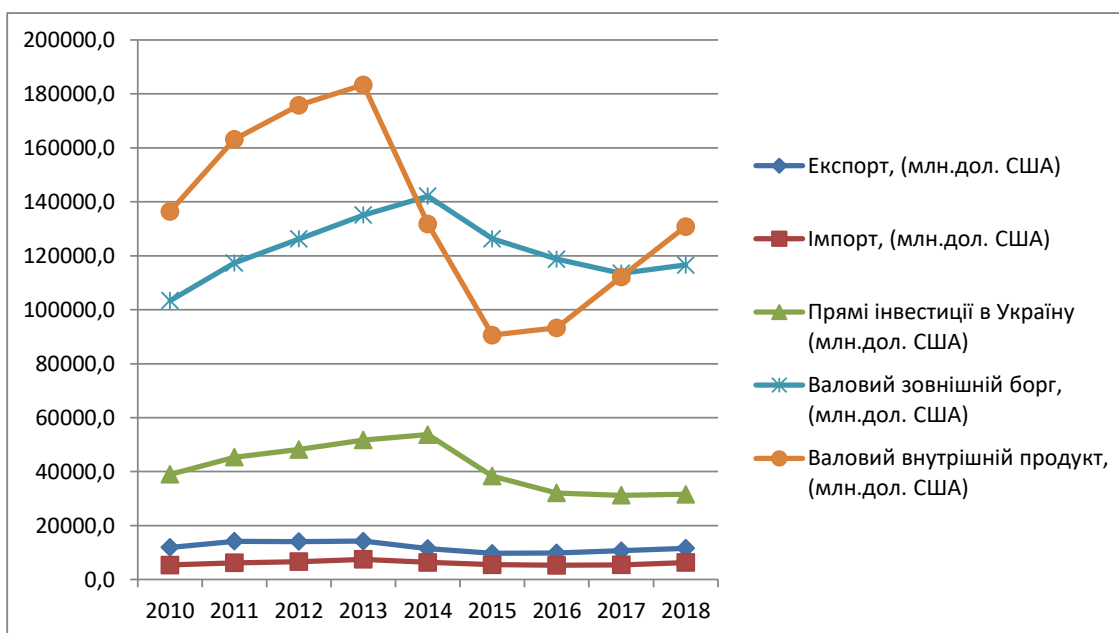

Рис. 1. Динаміка показників зовнішньоекономічної діяльності України за 2010–2018 рр.
Джерело: розраховано авторами за даними [6–8]

Таблиця 1

Система зовнішньоекономічних показників ефективності взаємозв'язків розвинених та країн, що розвиваються, за період 2010–2018 рр.

Коефіцієнт	Формула	Сфера застосування	
		Для розвинутих країн	Для країн, що розвиваються
A	$\frac{E}{I}$	≥ 100%	≥ 100%
B	$\frac{FDI}{GDP}$	≥ 15%	≥ 10%
F	$\frac{ED}{GDP}$	≥ 113%	≥ 170%

Де A – коефіцієнт покриття імпорту експортом, %;
B – відношення прямих іноземних інвестицій до ВВП, %;
F – коефіцієнт покриття зовнішнього боргу ВВП, %;
E – обсяг експорту, млн дол. США;
I – обсяг імпорту, млн дол. США;
FDI – прямі іноземні інвестиції, млн дол. США;
GDP – валовий внутрішній продукт, млн дол. США;
ED – зовнішній борг України, млн дол. США.
Джерело: розраховано авторами за даними [8]

Таблиця 2

Аналіз показників зовнішньоекономічних взаємозв'язків за період 2010–2018 рр.

Рік	Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	Прямі іноземні інвестиції до ВВП, %	Зовнішній борг до ВВП, %	Рівень економічного росту
2010	45,42	28,58	75,79	9,84
2011	43,82	27,81	71,92	8,76
2012	47,18	27,42	71,81	9,29
2013	52,86	28,21	73,68	10,99
2014	55,32	40,75	107,79	24,30
2015	56,72	42,33	139,39	33,47
2016	53,98	34,44	127,30	23,67
2017	51,11	27,85	101,22	14,41
2018	54,21	24,16	89,11	11,67

Джерело: розраховано авторами за даними [7; 8]

податків, фінансові субсидії, кредити з низькою ставкою);

– ефективно використовувати міжнародну фінансову допомогу для поліпшення інвестиційного клімату;

– створити центри всередині і поза країною для зв'язку з іноземними інвесторами;

– пріоритетним напрямом розвитку зовнішньоекономічних зв'язків є значне збільшення кількості партнерів, що поставляють продукцію, віддаючи перевагу тим, які дотримуються міжнародних правил і не роблять тиск на внутрішню і зовнішню політику країни;

– поліпшити роботу електронного уряду, оскільки без його якісної роботи неможливо контролювати зовнішньоекономічні угоди.

Такий підхід до визначення коефіцієнтів ефективності зовнішньоекономічної діяльності

дає змогу виявити тенденції зміни системи показників.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, провівши аналіз статистичних показників зовнішньоекономічних зв'язків України за період 2010–2018 рр., зауважимо, що в 2018 р. маємо погіршення всіх показників зовнішньоекономічних зв'язків країни, у тому числі збільшення зовнішнього боргу майже на 3%.

Особливу увагу слід приділити проблемам обґрунтування механізму реалізації зовнішньоекономічної політики в умовах зростаючої глобалізації економічних процесів та побудові ефективної моделі розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Виходячи із цього, зазначимо, що необхідно продовжувати дослідження зовнішньоекономічної діяльності України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 02.07.2019).
2. Юридична енциклопедія : у 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2003. Т. 5. 736 с.
3. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон : навчальний посібник / за ред. Ю.Г. Козака ; 6-е вид., перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 290 с.
4. Лаврова Ю.В. Економіка підприємства та маркетинг : конспект лекцій. Харків : ХНАДУ, 2012. 133 с.
5. Назаров. М.Г. Курс социально-экономической статистики : учебник для вузов. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 771 с.
6. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 02.07.2019).
7. Національний банк України. URL: <http://bank.gov.ua> (дата звернення: 02.07.2019).
8. Світовий банк. URL: <http://data.worldbank.org>. (дата звернення: 02.07.2019).